Janne Salminen 23.2.2021

Hallintovaliokunta

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tartuntatautilain 16 ja 22 §:n muuttamisesta (HE 15/2021 vp)

1. Hallintovaliokunnan käsiteltävänä on ehdotus tartuntatautilain muutoksesta. Lakiin ehdotetaan täsmennystä aluehallintoviraston mahdollisuudesta määrätä pakollinen terveystarkastus. Lisäksi ehdotetaan lisättäväksi myös virkasuhteiselle kunnan ja sairaanhoitopiirin tartuntataudeista vastaavalle lääkärille mahdollisuus tehdä yksittäistä henkilöä koskeva päätös pakollisesta terveystarkastuksesta tilanteessa, jossa se olisi välttämätöntä yleisvaarallisen tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäillyn tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi. Samoin esityksessä ehdotetaan säädettäväksi yleisvaaralliseen tai valvottavaan tartuntatautiin sairastuneen tai perustellusti sairastuneeksi epäillyn ja näille taudeille altistuneen tai perustellusti altistuneeksi epäillyn henkilön velvollisuudesta antaa itseään koskevia tietoja asiaa selvittävälle terveydenhuollon ammattihenkilölle.

2. Voimassaolevaan lakiin ehdotetaan siis kahta muutosta: 1) toinen liittyy pakkotestaukseen, jossa on tarkoitus ohuesti selkiinnyttää aluehallintoviraston mahdollisuuksia pakollisen terveystarkastuksen osalta ja lisäksi laajentaa kunnallisen tason päätöksenteon mahdollisuuksia vastaavassa asiassa yksilötasolla ja 2) toinen liittyy sairastuneen tai sairastuneeksi perustellusti epäillyn tai altistuneen tai perustellusti altistuneeksi epäillyn ihmisen velvollisuuksiin antaa itseään koskevia tietoja terveydenhuollon ammattihenkilöille.

3. Hallituksen esitystä on laajasti perusteltu, mutta kokonaisuus on jossain määrin hankalasti hahmotettava sinänsä vähäisistä lainmuutoksista huolimatta, koska varsinaiset muutokset lainsäädäntöön eivät ole erityisen huomattavia ja esityksessä on sisältöä, joka ei näytä liittyvän ehdotuksiin.

4. Kysymys on pysyvistä muutoksista tartuntatautilakiin. Vaikka muutokset ehdotetaankin nyt tehtäväksi covid-19-pandemiaan liittyen, tarkoitus on, että tartuntatautilain muutokset eivät ole väliaikaisia tai jotenkin covid-19-pandemiaan liittyviä.

5. Aluehallintovirastolla on nykyisen lainsäädännön perusteella toimivalta määrätä tartuntatautilain 16 §:n perusteella pakolliseen terveystarkastukseen. Sitä täsmennetään niin, että ehdotettavan tartuntatautilain 16.1 §:n mukaan kyseinen aluehallintoviraston pakollista terveystarkastusta koskeva päätös voi kohdistua yksittäiseen tai useaan henkilöön. Kun

lainsoveltamiseen on liittynyt epäselvyyttä ja lainkohdan soveltaminen ainakin osittain siitä syystä on ilmeisesti jäänyt vähäiseksi, tämä voi olla tarpeellinen muutos.

Edelleen ministeriöllä on merkittävä vastuu myös tartuntatautilain perusteella yleisesti ohjata tartuntatautien torjuntaa (tartuntatautilain 6 §).

6. Koska kunnan viranomaiset vastaavat terveydenhuollosta yleisemminkin ja kunnassa on esimerkiksi oltava tartuntatautilain 9 §:n mukaisesti tartuntataudeista vastaava lääkäri, on mielestäni lainsäädännön kokonaisuuden kannalta asianmukaista, että ehdotetaan lisäksi uutta tartuntatautilain 16.2 §:n säännöstä, jossa vastaava toimivalta kuin aluehallintovirastolla on olisi yksittäistapausta koskien myös kunnan/sairaanhoitopiirin tartuntataudeista vastaavalla lääkärillä. Tämä helpottanee käytännön toimintaa. Uuden toimivallan perusteella tartuntatautilääkäri voisi tehdä ”yksittäistä henkilöä koskevan päätöksen pakollisesta terveystarkastuksesta, jos se on yleisvaarallisen tartuntataudin tai yleisvaaralliseksi perustellusti epäillyn tartuntataudin leviämisen ehkäisemiseksi välttämätöntä.” Ehdotettu sääntely on mielestäni riittävän tarkkarajaista ja oikeasuhtaista sinänsä.

7. Nyt muutoksen kohteena oleva tartuntatautilain 16 § on sisältynyt tartuntatautilakiin, joka on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 11/2016 vp).

Tätä taustaa vasten tartuntatautilain 16 §:n ajankohtainen muutosehdotus lienee asianmukainen myös perustuslailliselta kannalta tartuntatautilain kokonaisuus ja myös siihen sisältyvät oikeussuojakeinot huomion ottaen. Muutosehdotukset eivät mielestäni muuta merkittävällä tavalla sääntelyn nykyistä perusideaa, vaan vain täsmentävät sitä aluehallintovirastojen osalta. Samoin kunnan viranomaisen osalta toimivallan laajennus on minusta käytännössä perusteltu eikä liioin vaikuta perusasetelmaan.

Lisäksi kun muutoksia ei esitetä, tulkitsen niin, että tartuntatautilain muutoksenhakuoikeutta koskevat säännökset koskevat myös ehdotetun muutoksen jälkeen tartuntatautilain 16 §:ssä tarkoitettuja kaikkia päätöksiä.

Havaintojeni mukaan tartuntatautilakia koskevassa vuoden 2016 lausunnossa (PeVL 11/2016 vp) ei erityisesti käsitellä pakollisia terveystarkastuksia sinänsä. Myöhemminkään perustuslakivaliokunta ei ole käsitellyt kyseisen sääntelyn tarkistamista eikä mielestäni täysin vastaavaa tilannetta. Ilmeisesti yleisessä keskustelussa on kuitenkin virheellisesti viitattu tuoreeseen lausuntoon PeVL 32/2020 vp (HE 137/2020 vp laeiksi tartuntatautilain ja liikenteen palveluista annetun lain väliaikaisesta muuttamisesta) tältäkin osin, mutta siinä ei ole kysymys nyt käsillä olevasta asiasta.

On välttämätöntä, että tartuntatautilain ehdotetuista muutoksista hankitaan perustuslakivaliokunnan lausunto.

8. Ymmärrän tartuntatautilain muutosehdotuksen perusteella edelleen niin, että kysymys on kussakin tilanteessa lopulta yksilöllisestä terveystarkastuksesta, johon voi kuulua myös testaaminen, ja siitä, että kysymyksessä on lääketieteellinen yksilöllinen arvio.

9. Ehdotus ei luonnollisesti muuta sitä lähtökohtaa, että potilaan tutkimisessa ja siihen liittyvissä testeissä ja muussa hoidossa on painotettava vapaaehtoisuutta. Lähtökohtana tulee olla potilaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Mainittu oikeus kiinnittyy useisiin

perusoikeuksiin, erityisesti perustuslain 7 §:n säännöksiin henkilökohtaisesta vapaudesta ja koskemattomuudesta sekä perustuslain 10 §:n säännöksiin yksityiselämän suojasta. Perustuslailla suojatun yksityiselämän piiriin kuuluu muun muassa yksilön oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan. Toisaalta tartuntatautien osalta on kysymys myös siitä, että julkisen vallan on perustuslain 19.3 §:n mukaan edistettävä väestön terveyttä. Yleisesti ottaen tartuntatautien leviämisen estämiseksi perusoikeuksien rajoittamista merkitseville yksittäisille säännöksille on tyypillisesti osoitettavissa tältä kannalta perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävät ja painavat perusteet, koska viime kädessä kysymys voi olla henkilön oikeudesta elämään.

10. On huomattava, että sääntelyehdotusta ei tässä kohdenneta mitenkään erityisesti rajoilla tapahtuvan terveysturvallisuuden toteutumisen valvonnan suuntaan.

11. Sääntelyn soveltamiseen liittynee edelleen haasteita, joita käsillä olevalla sääntelyehdotuksella ei ratkaista. Ne liittyvät kuitenkin pakollisten terveystarkastusten käytännön toteuttamiseen ja sääntelyn soveltamiseen. On huomattava, että sääntelyyn sisältyy jo nykyisellään rikoslainsäädännöllinen rangaistusuhka sikäli, että rikoslain 44 luvun 2 §:n mukaan se, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta rikkoo tartuntatautilain 16 §:ssä tarkoitetussa pakollista terveystarkastusta koskevassa yleisessä tai yksittäistapausta koskevassa päätöksessä asetetun velvollisuuden, on tuomittava, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta, terveydensuojelurikkomuksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kolmeksi kuukaudeksi. Käytännössä kuitenkin nyt keskustelussa olleet tilanteet edellyttävät pakollisen terveystarkastuksen ja siihen kuuluvan testin toteuttamista tarkoituksensa toteuttamiseksi. Tätä tartuntatautilaki yleisemminkin perustelujensa perusteella tarkoittanee; siis myös testaamista pakolla. Lisäksi on huomattava, että pakollinen terveystarkastus testeineen esimerkiksi rajalla ei vielä ratkaise kysymystä muiden tartunnan levittämistä koskevien toimenpiteiden tarpeesta sen rinnalla edellytysten täyttyessä. Näin ollen käytännön soveltamiseen liittyy siis muutosehdotuksista riippumattomia haasteita.

12. Toinen sääntelyehdotus koskee altistuneen ja tartunnan saaneen velvollisuuksia tietojen antamiseen. Sääntelyehdotuksen 22.1 §:n mukaan

> Yleisvaaralliseen tai valvottavaan tartuntatautiin sairastuneen ja sairastuneeksi perustellusti epäillyn sekä tällaiselle taudille altistuneen tai perustellusti altistuneeksi epäillyn henkilön on annettava asiaa selvittävälle terveydenhuollon ammattihenkilölle nimensä, syntymäaikansa tai henkilötunnuksensa, yhteystietonsa, kotikuntansa sekä mahdollinen muu oleskelupaikkansa sekä muut tartuntataudin leviämisen estämiseksi tarvittavat välttämättömät tiedot.

13. Säännösehdotus vaikuttaa hallituksen esityksessä esitetyn valossa sinänsä perustellulta ja pääosin mahdolliselta. Mielestäni etenkin henkilökategoria ”perustellusti altistuneeksi epäillyt henkilöt” jää varsin avoimeksi perustelujen valossa ja kuitenkin myös siltä edellytetään varsin pitkälle menevien tietojen esittämistä. Lisäksi koska sääntelyssä on kysymys henkilötietojen suojan alaan kuuluvista ja ainakin osin arkaluonteisista henkilötiedoista, pidän perustuslain kannalta tässä vaiheessa säädösehdotuksessa olevaa ”muut tartuntataudin leviämisen estämiseksi tarvittavat välttämättömät tiedot” turhan laveana määritelmänä velvollisuudelle luovuttaa tietoja viranomaiselle. Hallituksen esityksessä on tätä perusteltu sillä, että erilaiset taudit ja tilanteet voivat edellyttää erilaisten tietojen keräämistä ihmiseltä. Huomautan, että henkilötietojen suojan alasta ja sääntelytäsmällisyydestä on runsaasti

perustuslakivaliokunnan käytäntöä, jonka perusteella tällaista säädösehdotusta olisi vielä tarkasteltava. Arvioin alustavasti, että tätä kohtaa olisi mahdollista eduskuntakäsittelyn aikana vielä mahdollista täsmentää niin, että se ainakin täyttäisi perustuslain vaatimukset tyypitttelemällä laissa täsmällisemmin ja tarkkarajaisemmin, millaisista tiedoista voisi olla kysymys. On tärkeätä, että myös näistä syistä esityksestä hankitaan perustuslakivaliokunnan lausunto.